

LEGISLAȚIE – REFORMĂ – EMANCIPARE

MIȘCAREA ABOLIȚIONISTĂ DIN PRINCIPATE ȘI IMPACTUL EI ASUPRA LEGISLAȚIEI DE DEZROBIRE (1849–1856)*

RALUCA TOMI

„Poporul român leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a ține robi și declară libertatea țiganilor celor particulari. Cei ce au suferit până acum rușinea păcatului de a avea robi sunt iertați de poporul român, iar patria, ca o mumă bună, din visteria sa va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească.”¹ Acesta era paragraful din *Proclamația de la Islaz* prin care revoluționarii din Țara Românească subliniau importanța unei reforme fundamentale: emanciparea robilor țigani. Dezrobirea țiganilor a fost prima reformă socială care a fost realizată în secolul al XIX-lea în țările române (ne referim aici la Moldova și Țara Românească), reformă care nu a fost impusă de presiunile puterilor europene și care s-a desfășurat în mai multe etape pe parcursul unui sfert de veac (1831–1856)². După eliberarea robilor statului (1843 în Țara Românească, 1844 în Moldova) și a celor mănăstirești (1844 în Moldova și 1847 în Țara Românească) se părea că în anul „primăverii europene”, 1848, se putea finaliza reforma. Guvernul revoluționar din Țara Românească, sub impulsul legiuirilor de eliberare a sclavilor din coloniile franceze adoptate în aceeași perioadă, a consfințit emanciparea robilor boierești. Înăbușirea revoluției a dus la abrogarea decretului revoluționar din

* Lucrare realizată în cadrul proiectului de cercetare „Problema țiganilor în România în secolul al XIX-lea. Instituția robiei, mișcarea aboliționistă și emanciparea țiganilor” (director dr. Viorel Achim), proiect finanțat de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, contract nr. 183/2007. Prima parte, *Aboliționismul românesc la 1848. Influențe, trăsături*, a apărut în „Revista istorică”, t. XX, 2009, nr. 1–2, p. 47–61.

¹ *Proclamația de la Islaz*, în vol. *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, ed. Cornelia Bodea, vol. I, București, 1982, p. 536–537.

² Din bogata literatură a subiectului amintim: Octav Gh. Lecca, *Istoria țiganilor*, Caransebeș, 1898; C.S. Popp Serboianu, *Les Tsigans. Histoire, ethnographie, linguistique, grammaire, dictionnaire*, Paris, 1930; Marcel Emerit, *Sur la condition des esclaves dans l'ancienne Roumanie*, în „Revue historique du Sud-Est européen”, VII, 1930, nr. 7–9, p. 129–133; Th. Boris Scurtulescu, *Literatura juridico-economică a țiganilor din principatele române*, teză de doctorat, Iași, 1938; George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, 1939 și ediția din 2002 apărută sub îngrijirea lui Mihai Dascălu; Ion Chelcea, *Țigani din România*, București, 1944; Viorel Achim, *Țigani în istoria României*, București, 1998 etc.

„Revista istorică”, tom XXI, 2010, nr. 1–2, p. 57–71

26 iunie 1848, iar robia va mai dăinui până în decembrie 1855 în Moldova și februarie 1856 în Țara Românească.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea sclavia fusese abolită în cea mai mare parte a țărilor din America Latină (în urma revoluțiilor de eliberare națională de la începutul secolului al XIX-lea), în coloniile britanice (în 1838, după un îndelungat proces reformist), în coloniile franceze (în urma unor răscoale ale sclavilor, ce au degenerat în războaie de eliberare națională, precum cea din Santo Domingo –, și în urma revoluției de la 1848). Însă sclavia mai era prezentă în principatele române, în Statele Unite ale Americii (va fi abolită în timpul Războiului de Secesiune)³, în Cuba (abolirea sclaviei se va face în perioada 1868–1886) și în Brazilia (1871–1888)⁴.

Mișcarea aboliționistă din principatele române, ivită în anii '30 ai secolului al XIX-lea, influențată de ideile revoluției franceze și mai ales de mișcările de emancipare din Franța, Anglia și SUA, se manifestă și după sfârșitul revoluției de la 1848–1849, într-un context deosebit. Impulsionați de abolirea sclaviei din coloniile franceze și britanice, în condițiile declanșării Războiului Crimeii, conflict ale cărui consecințe în modernizarea structurilor economico-sociale din Europa Centro-Orientală încă nu au fost în totalitate analizate, liderii mișcării naționale române vor gândi constituirea statului pe principii moderne. Din ansamblul reformelor, desăvârșirea procesului de emancipare a robilor se putea realiza cu ușurință. În anii în care se desfășura o puternică propagandă proromânească, emanciparea țăganilor demonstra Europei că dorințele de modernizare, manifestate prin memoriile și declarațiile publice ale liderilor români din emigrație, erau reale. În acest context înțelegem fervoarea celor implicați în susținerea ideilor de emancipare a robilor, în anii imediat premergători legilor de dezrobire a țăganilor boierești. Dacă în perioada prerevoluționară influența aboliționismului francez era covârșitoare mai ales datorită contactelor directe dintre lideri, după 1848 aboliționismul american va marca mișcarea similară din principate. În continuare ne propunem să arătăm: cum a influențat curentul de emancipare a sclavilor din America de Nord

³ Literatura de specialitate dedicată subiectului este covârșitoare. Pentru articolul de față am folosit: Claude Pérotin, *Le courant abolitionniste dans la littérature américaine de 1808 à 1861*, thèse de doctorat, Lille, 1974; Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *Imaginea Lumii Noi în țările române și primele lor relații cu SUA până în 1859*, București, 1977; James Brewer Stewart, *Holly Warriors. The Abolitionists and American Slavery*, New York, 1989; Claude Fahlen, *L'émancipation aux États-Unis*, în vol. *Esclavage, résistance et abolitions*, ed. Marcel Dorigny, Paris, 1999, p. 390–395; Alan Farmer, *Războiul civil american (1861–1865)*, București, 2004; Nelly Schmidt, *L'abolition de l'esclavage. Cinq siècles de combats (XVI–XX)*, Paris, 2005; Claudia Maria Radu, *Pagini de istorie americană*, București, 2005; Venera Achim, *Desființarea sclaviei în cele două Americi și în principatele române în secolul al XIX-lea. O paralelă*, în vol. *Europa și noi. Studii de istoria economiei*, coord. Maria Mureșan, București, 2005, p. 371–392 etc.

⁴ Emiliano Gil Blanco, *La politique espagnole en matière d'abolition de l'esclavage au XIXème siècle*, în vol. *Les abolitions de l'esclavage 1793, 1794, 1848 de L.F. Sonthonax à Victor Scholcher, Actes du colloque international tenu à l'Université de Paris VIII, les 3, 4, 5 février 1994*, Vincennes, 1995, p. 332–333.

mișcarea de eliberare a robilor din principate, în special ecourile în literatura aboliționistă; impactul relatărilor de călătorie și al scrierilor științifice apărute în Europa relative la problema țigănească asupra activității aboliționiste din principate; pozițiile liderilor politici români pro și contra emancipării robilor.

În anii '40 și '50 ai secolului al XIX-lea abolirea sclaviei devenea o problemă vitală pentru SUA, iar mișcarea aboliționistă căpăta consistență prin activitatea unor personalități remarcabile: Benjamin Lundy, William Lloyd Garrison, William Jay, Elizur Wright, la care se adăugau foști sclavi: David Walker, Frederick Douglas. Presa („Liberator”, „Emancipator” din New York, „Philantropist” din Cincinnati⁵) și literatura (nuvelele, romanele semnate de Fenimore Cooper, William Ellery Channing, Theodore Parker, Ralph Waldo Emerson și nu în ultimul rând de Harriet Beecher Stowe) au mobilizat conștiințele americanilor. Mișcarea aboliționistă nord-americană se radicalizează începând cu anii '30 ai secolului al XIX-lea, când încep să se organizeze numeroase societăți aboliționiste⁶. Una dintre cele mai importante va fi *American Anti-Slavery Society* din Philadelphia⁷, din rândurile căreia, alături de Garrison, Theodore Weld, James G. Birney, William Goodell, Joshua Leavitt⁸, vor face parte și femei, precum Marie Chapman și Lydia Maria Child. Renumele vestitei rețele *Underground Railroad*, prin care erau ajutați sclavii să fugă în regiunile din nord, va impresiona opinia publică de pe ambele maluri ale Atlanticului. Începând cu 1854, Partidul Republican includea în programul său abolirea sclaviei, lucru pus în practică în timpul președinției lui Abraham Lincoln⁹.

După anul revoluționar 1848, imaginea oferită de SUA pătrunde în spațiul românesc. Importanța *Declarației de Independență* subliniată de Simion Bărnuțiu în cursurile sale de drept din Iași, modelul regimului politic american, cel al statului federal, idee ce a stăpânit pentru o vreme cugetele liderilor români aflați în exil, sunt realități deja cunoscute în literatura de specialitate¹⁰. O semnificație aparte pentru demersul nostru are răsunetul mișcării aboliționiste americane. Acesta este vizibil în presa, literatura și scrierile din principate, unde paralela cu emanciparea robilor țigani devenea subiect constant. Astfel în „Gazeta de Transilvania” din 27 ianuarie 1849 se prezentau disputele din Congresul american în jurul sclaviei. Se remarca faptul că regimul republican nu însemna automat recunoașterea libertății tuturor categoriilor sociale, arătându-se că în „unele provincii ce se țin de republica Statelor Unite din Nord-America, ... sclavia nu numai că a dăinuit de la începutul republicei până în ziua de astăzi, ci e tare teamă că va mai dăinui secolii întregi”. Erau prezentate apoi proiectul aboliționist al reprezentanților din New Mexico și cel care se pronunța

⁵ James Brewer Stewart, *op. cit.*, p. 62–69.

⁶ În 1840 aceste societăți numărau aproape 250.000 de membri, v. Venera Achim, *op. cit.*, p. 381.

⁷ Nelly Schmidt, *op. cit.*, p. 272.

⁸ Claudia Maria Radu, *op. cit.*, p. 70–71.

⁹ Nelly Schmidt, *op. cit.*, p. 276.

¹⁰ Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 130–131.

pentru menținerea sclaviei, depus de reprezentanții din „Karolina meridională”. Comentariul se încheia sugestiv: „Să te mai miri de boierii din Moldo-România cu sclavismul țiganilor săi.”¹¹

„Dumneavoastră sunteți mica doamnă ce a scris cartea care a declanșat războiul”, acestea sunt cuvintele cu care Abraham Lincoln o întâmpina pe Harriet Beecher Stowe, autoarea celui mai cunoscut roman ce dezvăluia grozăviile sclaviei. Tipărit inițial sub forma unui foileton în publicația „National Era”, în perioada mai 1851 – aprilie 1852, romanul în două volume apărea în 20 martie 1852 la modesta editură J.P. Jewett din Washington D.C., cu titlul *Uncle's Tom Cabin* sau *The Man That Was a Thing*¹². Destinul românesc al cărții este aparte. Au apărut două traduceri în 1853. Cea mai cunoscută este cea a lui Theodor Codrescu¹³, *Coliba lui Moș Toma sau viața negrilor în sudul Statelor Unite din America*, ce a văzut lumina tiparului la Iași. Traducerea amintită devenea prețioasă prin introducerea semnată de Mihail Kogălniceanu, care făcea o lămuritoare sinteză a sclaviei asupra căreia ne vom opri în detaliu mai târziu. A doua traducere a fost făcută de Dimitrie Pop cu titlul *Bordeiul unchiului Tom sau Viața negrilor în America* și apărea la Tipografia Institutului Albina. Romanul a fost așteptat cu nerăbdare de publicul român, alcătuindu-se liste lungi de abonați în toate cele trei țări române¹⁴. Gheorghe Asachi scria despre succesul romanului în America și Europa cu următorul comentariu: „Moldo-românul va afla în unele episoade o nenorocită asemănare între soarta negrilor din America și a celor de la noi.”¹⁵

Tragismul personajelor a impresionat cercurile literare din principate, care încă din anii 1840–1848 au conturat figura „bunului țigan”, argument prin care se încerca sensibilizarea opiniei publice în scopul realizării emancipării robilor. Consecință directă a traducerii operei lui Harriet Beecher Stowe a fost publicarea în „Foiletonul zimbrului”, în perioada iulie–noiembrie 1855, a scrierii *Coliba Măriucăi, roman național*. Titlul lucrării, care din păcate nu va fi publicată în întregime¹⁶, este inspirat fără îndoială din romanul american. Acțiunea se desfășoară la moșia boierului Gorjăilă, aflată undeva pe lângă Piatra Neamț, în jurul anilor 1840. Măriuca era o țigancă bătrână și bolnavă, care trăia la marginea unei șatre de pe moșia boierului. Fusese obligată să-l dea la curtea boierului, ca rob, pe băiatul său

¹¹ „Gazeta de Transilvania”, 27 ianuarie 1849, nr. 7, p. 26.

¹² Claude Pérotin, *op. cit.*, p. 476.

¹³ Theodor Codrescu avea o afinitate pentru civilizația americană. Mărturie în acest sens sunt și traduceri sale apărute în 1853 în volumul *Foiletonul cuprinzătoriu de felurite nuvele*, dintre care se remarcă *O întâmplare într-o câmpie a Americii*. Era o povestire despre viața primejdioasă, crudă, lipsită de speranță a indienilor.

¹⁴ Despre ecoul romanului v. Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 142–143.

¹⁵ Gheorghe Asachi, *Opere*, ed. N.A. Ursu, vol. II, București, 1981, p. 637.

¹⁶ Nu se cunosc motivele pentru care publicarea romanului a fost întreruptă. Putem numai să amintim că în noiembrie 1855 domnitorul prezintă Divanului ad-hoc din Moldova decretul de dezrobire a țiganilor boierești, iar subiectul nu ar mai fi prezentat interes pentru public.

Vasile. Tânărul țigan, personajul principal al romanului, este întruchiparea tuturor calităților: harnic, isteț, răbdător, respectuos. Refuză cu încăpățănare să participe la furturile organizate de vătaful moșiei și se dovedește a fi un fiu iubitor. În fiecare noapte, după munca istovitoare de peste zi, fugea la cortul mamei sale și o hrănea din porția sa de mâncare. Este prins de vătaf, care, pentru a se răzbuna, îl acuză de furtul unei monede de aur. Este osândit la bătaie crâncene și la tortură. Autorul romanului, V. Alessandresco, comenta comportamentul lipsit de omenie, ipocrizia stăpânilor de robi: „Astfel sunt cei mai mulți din boieri, acești pravoslavnici, care postesc toate posturile, merg în toate duminicile la biserică, dau liturghii, trimit colaci și colive ... Dumnealor citesc la biserică *Apostolul*, fac cruci lungi pe la toate icoanele, ca venind acasă să suduie pre acelea ale țiganilor sau să poruncească vătafului să dea atâtea și atâtea bice tâlharului celui de țigan pentru că nu au săcelat bine armăsarul ... sau să se sfătuiască cu cucoanița pre cutare țigan cu cine să-l însoare, pre cutare țigană cu cine s-o mărite.”¹⁷ Personajele țiganilor se bucură de înțelegerea și compătimirea autorului. Le sunt subliniate calitățile, chiar și atunci când au manifestări la limita moralei. Scriitorul încearcă să le înțeleagă și să le explice prin lipsa de educație și de îndrumare. Acestea sunt: Măriuca – țiganca bătrână, blândă și iubitoare mamă; Vasile – tânărul rob al cărui caracter era mai elevat decât cel al stăpânilor săi; Floarea – țiganca vrăjitoare, care după o tinerețe marcată de desfrâu reușea să se impună celor din jur prin frica pe care o răspândeau vrăjile sale. Autorul descria un atelier de fierărie, unde munceau alături de părinți și copiii. În opinia sa țiganii sunt prezențe indispensabile în lumea satului. Sunt cizmari, fierari, cobzari, „fără a fi dați la învățătură sunt în stare să învețe orice lucru făcut de cei mai buni meșteri”¹⁸. Alături de țigani sunt prezente câteva figuri de țărani: pădurarul Elisei și Raluța, frumoasa sa fiică, îndrăgostită de Vasile, tovarășul ei de joacă din copilărie. În roman sunt conturate și figurile intelectualilor, care susțineau ideile de emancipare a robilor. Aceștia erau pedagogul francez, adus de moșier pentru a-l educa pe fiul său, răsfățatul Tăchiță – personaj desprins parcă din *Chirițele* lui Vasile Alecsandri –, și medicul Silvio, care nu făcea deosebire între statutul social al bolnavilor. Pedagogul încerca să-și educe elevul în spiritul ideilor egalitare din epocă, însă boierul Gorjailă îi explica fiului său că „țiganii nu sunt egali și frați cu boierii”¹⁹.

Ideea robului înzestrat cu aptitudini deosebite este prezentă și în lucrarea lui George Sion, *Emanciparea țiganilor*, scrisă în 1884, dar ale cărei evenimente se petrec în anii premergători dezrobirii țiganilor particulari. Povestitor neîntrecut, Sion narează episoade din viața țiganilor robi ai boierului Dumitrache Cantacuzino Pașcanu. Evocă figura țigăncii Maria, care din pricina frumuseții, hărniciei și nevinovăției sale a căzut pradă poftelor boierului. Rodul acestei legături a fost Dincă, un țigănuș isteț și drăgălaș, de a cărui educație se va îngriji coana Profirița.

¹⁷ *Coliba Măriucăi*, în „Foiletonul zimbrului”, 14 august 1855, nr. 30, p. 233–237.

¹⁸ *Ibidem*, 4 septembrie 1855, nr. 33, p. 259–264.

¹⁹ *Ibidem*, 7 august 1855, nr. 29, p. 225–232.

Dincă avea la curtea boierilor un tratament aparte. Va fi trimis la Paris, unde intra în contact cu ideile liberale ale epocii și simțea nemijlocit gustul dulce al libertății. Întors în Moldova a încercat fără rezultat să o convingă pe stăpâna sa să îl elibereze. Sion povestea că însuși domnitorul Grigore Ghica, nepotul boieroaiței, a încercat să obțină eliberarea robului. Povestea se încheia tragic: Dincă își ucide logodnica, se sinucide, iar stăpâna, întristată de moartea năprasnică a favoritului, se stinge încet. Sion zugrăvește viața cotidiană a Țiganilor la curtea unui mare boier din Moldova: „Boierul dispunea de robul său cu putere nemărginită: putea să-l supună la orice muncă și la orice pedeapsă; să-l bată, să-l închidă, să-l pună la coarne sau în lanțuri, să-l tortureze, să-l mutileze chiar; să-i ia orice va avea, chiar soția și copilul; să-l vândă, să-l schimbe, să-l dăruiască, să-l trimită chiar la ocnă, dar numai drept să-l spânzure sau să-l împuște nu avea.”²⁰ Tratamentul la care erau supuși robii părea un lucru firesc pentru boierii țării, care se îngrijeau de soarta lor așa cum se preocupau de cea a turmelor de vite. Pasajul în care se descrie ceremonia celor 50 de căsătorii silite dintre robi este edificator în acest sens. Boierul Cantacuzino Pașcanu își trimitea robii să învețe meșteșuguri folositoare pentru bunăstarea moșii sale, iar soția sa, Profirița, întreținea gospodăriile cu ajutorul roabelor, mândrindu-se cu Țesăturile făcute de acestea la războaiele din casă²¹.

Operele literare apărute în preajma emancipării au pregătit opinia publică pentru acceptarea reformei. Grigore Serrurie în culegerea sa de *Poezii scrise în exil* includea un poem intitulat *La emanciparea Țiganilor*²², iar impactul dramaturgiei nu poate fi minimalizat în special în mediul urban. Amintim spectacolul *Mulatrul*, pus în scenă în 1847 de Matei Millo, precum și piesa *Țiganii* de Gheorghe Asachi, a cărei reprezentație a avut loc la 24 ianuarie 1856 pe scena Teatrului Național din Iași²³. Un alt reprezentant strălucit al începuturilor teatrale românești, Costache Caragiale, scria cu câțiva ani înainte impresionanta povestire *Robul*. Este de fapt un monolog al unui tânăr Țigan, care conștientizează condiția sa de sclav după ce aude, de la profesorul aflat la moșie, despre ideile de libertate și egalitate. Limbajul folosit de Caragiale este dur la adresa stăpânilor de robi, iar episodul despărțirii robului de bătrâna sa mamă este sfâșietor²⁴. În culegerea de poezii semnată de Vasile Alecsandri, apărută la Paris în 1853, *Doine și lăcrămioare*, era publicată și *Disrobirea Țiganilor*²⁵. Cercurile filoromâne din Paris cunoșteau astfel preocupările cercurilor reformiste din principate pentru dezrobirea Țiganilor.

²⁰ Gheorghe Sion, *Emanciparea Țiganilor*, București, 1925, p. 26.

²¹ *Ibidem*, p. 36–37.

²² Grigore Serrurie, *Poezii scrise în esiliu*, București, 1856, p. 63–66.

²³ Gheorghe Asachi, *Țiganii. Idilă cu cântece*, Iași, 1856; în secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, A. 2902, se mai găsește o piesă de teatru intitulată *Robii*, avându-l ca autor pe N. Costache Caragiale. Acțiunea se petrece după eliberarea robilor și surprinde o poveste de dragoste între fiica unui boier și un tânăr rob abia eliberat. Probabil a fost scrisă la sfârșitul secolului, dar zugrăvește mentalități din etapa imediat următoare dezrobirii.

²⁴ Kostachi Karagiali, *Robul în Ochiri*, Iași, 1840, p. 4–50.

²⁵ Vasile Alecsandri, *Doine și lăcrămioare 1842–1852*, Paris, 1853, p. 188–189.

„Sclavii țigani sunt negrii acestor ținuturi”, astfel sintetiza statutul juridic al robilor din principate unul dintre cei mai străluciți țiganologi ai secolului al XIX-lea, Paul Bataillard, în studiul său apărut la Paris în 1849 intitulat *Nouvelles recherches sur l'apparition et la dispersion des Bohémiens*²⁶. Autorul mărturisea că în alcătuirea acestui studiu a folosit documente oferite de către Nicolae Bălcescu²⁷, ceea ce i-a permis o mai bună înțelegere a originii acestei populații, a așezării sale în nordul Dunării și a statutului de robi. „Moldo-valahii cer Europei să fie repuși în posesia drepturilor lor. Au dreptate fără îndoială. Dar pentru a merita libertatea trebuie să o redea la rândul lor aceluia care sunt născuți ca și ei pe același pământ”, scria Elias Regnault în 1855²⁸. Acesta se număra printre filoromânii care nu au cunoscut personal realitățile din principate²⁹, dar sesiza legătura dintre constituirea statului român, problemă ce se afla în dezbaterile diplomației europene, și modernizarea structurilor economice și sociale.

Chestiunea robilor din principate era în permanență reactualizată prin relatările de călătorie ale voiajorilor străini³⁰. Pe lângă pasajele dedicate aspectelor pitorești din viața țiganilor (înfățișare, îmbrăcăminte, descrieri de locuințe, alimentație, obiceiuri), călătorii privesc cu dezaprobare existența robiei. Cel mai adesea sunt șocați de vânzarea sclavilor. Geograful și literatul Adolphe Laurent Joanne menționa că țiganii boierilor erau vânduți „ca niște animale. Un cultivator se vinde cu 100 de franci, un fierar cu 70 de franci, pentru o familie întreagă se plătește de la 400 la 500 de franci.”³¹ La rândul său, profesorul Paul Körnbach menționa că în Moldova „țiganii sunt cumpărați și vânduți, moșteniți și de asemenea socotiți ca zestre”³², iar Henry James Skene scria că țiganii „sunt robi și sunt vânduți cu 10 lire fiecare”³³. Suferințele robilor sunt înfățișate în scrierile străinilor care au cunoscut nemijlocit, timp îndelungat, realitățile sociale din principate. Jean Alexandre

²⁶ Paul Bataillard, *Nouvelles recherches sur l'apparition et la dispersion des Bohémiens*, Paris, 1849, p. 21. De același autor au apărut și studiile: *Sur l'apparition des Bohémiens en Europe*, în „Bibliothèque de l'École des Chartes”, 1844, 1849; Idem, *Les derniers travaux relatifs aux Bohémiens dans l'Europe orientale*, în „Revue critique”, Paris, an V, 1872, nr. 1–2, p. 191–218 și 277–323; Idem, *Sur les origines des Bohémiens ou Tsiganes*, Paris, 1875; Idem, *Les Tsigans de l'âge de bronze*, Paris, 1876 etc.

²⁷ Idem, *Nouvelles recherches*, nota 3, p. 20.

²⁸ Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, 1855, p. 344.

²⁹ Multe informații i-au fost oferite de Adolphe Billecocq, iar cele despre robii țigani de către J.A. Vaillant.

³⁰ Pentru imaginea robilor țigani în relatările de călătorie din prima jumătate a secolului al XIX-lea, v. Venera Achim, *Voyageurs étrangers de la première moitié du XIXème siècle. Relations sur les Tziganes des Principautés Roumaines*, în vol. *Vers l'Orient européen: voyages et images*, București, 2009, p. 179–196.

³¹ Relatarea lui Joanne în vol. *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, s.n., vol. V (1847–1851), ed. Daniela Bușă, București, 2009, p. 34.

³² V. relatarea călătoriei sale *ibidem*, p. 557.

³³ V. relatarea călătoriei sale *ibidem*, p. 612.

Vaillant evocă în lucrările sale bătăile la care erau supuși robii pentru cele mai neînsemnate neglijențe și descrie o vânzare publică a robilor boierului Știrbey, zugrăvind deznădejdea, durerea familiilor destrămate pentru totdeauna³⁴.

Din relatările de călătorie cititorul este informat despre emanciparea treptată a robilor. Adolphe Joanne amintește despre dezrobirea Țiganilor statului și ai bisericii, iar A. Sabatier³⁵ și Aurélie de Soubiran Ghica³⁶ scriau despre momentul revoluției de la 1848, când au fost emancipați temporar și robii boierilor. Momentele eliberării sunt relatate pe larg de J.A. Vaillant, martor al debutului curentului aboliționist în principate. El descrie episoadele din 1837 din Țara Românească, când Alexandru Ghica a eliberat 4.000 de robi ai statului, și 1844 din Moldova, când Mihail Sturdza a emancipat robii statului și ai bisericii. Martor al decretului din 1837, Vaillant comenta pe larg consecințele acestuia. Era impresionat de modul în care autoritățile din Țara Românească au adoptat o reformă prin care robii erau așezați în câmpie, își puteau construi bordeie, iar copiii lor puteau frecventa școlile. Era o metodă prin care treptat foștii robi puteau fi instruiți, fără a fi obligați să renunțe la limba lor și să le fie luați copiii. Dimpotrivă părinții puteau fi civilizați prin copii, care aveau acces la învățătură. Vaillant pune un accent deosebit pe învățământ, acesta fiind, în concepția sa, cel mai trainic mijloc de integrare socială. El însuși a inspectat o școală din Călărași, unde copii de 10–12 ani învățau să citească, să scrie, să socotească. Mai mult, la sfârșitul anului școlar, în cadrul pensionatului său, a recompensat cu premii doi copii romi cu rezultate deosebite la învățătură³⁷. În lucrarea sa sunt evocate figurile a doi boieri români, Ion Câmpineanu și Constantin Suțu, care au încercat să amelioreze destinul robilor de pe moșiile lor. Ultimul a înființat o școală pe moșia sa, unde învățau și copiii Țiganilor, pentru a demonstra că nu sunt mai prejos de ceilalți, iar primul și-a eliberat în 1834 robii. Vaillant a apreciat bunăvoința lui Câmpineanu, dar a subliniat singularitatea gestului său și cerea ca emanciparea să fie făcută „cu înțelepciune”, pentru ca cei eliberați să se poată integra cu ușurință în societate³⁸. În lucrarea sa sunt menționate primele manifestări ale curentului aboliționist: versurile lui Corradini, Cezar Bolliac, articolele lui Mihail Kogălniceanu, momentul emancipării robilor din timpul revoluției de la 1848³⁹. Aboliționist convins, filoromânul narează totuși în lucrarea sa episodul prin care a încercat să-l convingă pe un bucătar al său, Țiganul Ioniță, să se supună regulilor de igienă. A eșuat, fiind nevoit să îl concedieze⁴⁰. Este unul dintre exemplele prin care se arată cât de dificilă era integrarea socială a acestei populații, care renunța foarte greu la obiceiurile sale.

³⁴ J.A. Vaillant, *Les Rôms. Histoire vraie des vrais Bohémiens*, Paris, 1857, p. 334.

³⁵ „Primul act al guvernului provizoriu de la București a fost să proclame emanciparea lor și, la sfârșitul lunii septembrie 1848, deja 30.000 dintre acești nefericiți își primiseră libertatea”; v. relatarea lui A. Sabatier în *Călători străini*, vol. V, p. 296.

³⁶ V. relatarea de călătorie *ibidem*, p. 165.

³⁷ J.A. Vaillant, *op. cit.*, p. 340–341.

³⁸ *Ibidem*, p. 334.

³⁹ *Ibidem*, p. 342–351.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 329.

Dezbaterea publică în jurul emancipării robilor boierești va intra în etapa finală începând cu anul 1850, când în Țara Românească domnitorul Barbu Știrbey decide ca robii particularilor să fie răscumpărați de către stat și că nicio familie de țigani nu mai putea fi despărțită prin „dar sau prin vânzare”⁴¹. Presa făcea publice aceste hotărâri. Astfel în „Gazeta de Transilvania”, după ce erau prezentate prevederile decretului domnesc, se adăuga: „Dacă un țigan este maltratat de către proprietar acela să fie răscumpărat imediat de casa statului.”⁴² Tot în publicația din Brașov se scria cu admirație despre un doctor britanic, Dross, care își făcuse renume în capitala Moldovei prin vindecările sale numeroase, prețurile modeste și prin eliberarea a trei țigani, cărora le dăduse și 96 de galbeni, pentru a putea supraviețui⁴³.

Prin articole de presă și broșuri, personalitățile politice și culturale ale principatelor își manifestau opiniile pro și contra emancipării robilor. În primul curent se remarcă Mihail Kogălniceanu, cel care din 1837 își exprimase deschis părerea aboliționiste. După participarea la evenimentele din 1848 și revenirea în Moldova, în 1849, s-a implicat în administrația statului, îndeplinind funcții importante – director al Departamentului de Lucrări Publice, apoi director al Departamentului din Lăuntru –, și a încercat să reformeze învățământul public, să introducă pe moșiile sale metodele unei agriculturi moderne⁴⁴. Preocupat de reformarea morală și a structurilor sociale din Moldova, Kogălniceanu își continua activitatea în sprijinul emancipării robilor. De referință rămâne introducerea la *Coliba lui Moș Toma*, intitulată *Ochire istorică asupra sclaviei*. Considerațiile asupra sclaviei din Antichitate (prezenta cauzele și răspândirea acesteia, precum și diferitele feluri de sclavie) și cele asupra șerbiei îi asigurau baza de discuție pentru sclavia din timpurile moderne. Concis și limpede reușea să explice apariția sclaviei negrilor în SUA: „La moderni, o instituție și mai monstruoasă și care face rușine civilizației a venit să se unească pe lângă cruzimile sclaviei vechi. Nevoia de a repopula țările de curând descoperite ale Americii și a cărora seminții băștinașe fuseseră decimate prin focul biruitorilor și focul predicatorilor și apoi greutățile agriculturii coloniale, sub o climă ucigătoare pentru europeni, au dat naștere la trata (comerțul cu sclavi – n.n.) negrilor, sclavie nouă care luă de pretext inferioritatea soiului african comparat cu soiul alb.” Încheia subliniind că țiganii din principate erau singurii sclavi din Europa creștină⁴⁵. Prima parte a studiului său va apărea în articolul *Sclavie, vecinătate și boieresc* din „România literară” din

⁴¹ „Buletinul oficial al Principatului Țării Românești”, 11 august 1852, nr. 69, p. 274; Viorel Achim, *op. cit.*, p. 96.

⁴² „Gazeta de Transilvania”, 20 martie 1851, nr. 26, p. 119–120.

⁴³ Ibidem, 30 iulie 1852, nr. 52, p. 228.

⁴⁴ Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu și Grigore A. Ghica (Note pe marginea unor manuscrise inedite)*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXV, 1974, nr. 4, p. 619–620.

⁴⁵ Mihail Kogălniceanu, *Ochire istorică asupra sclaviei*, în Mihail Kogălniceanu, *Opere*, ed. Alexandru Zub, vol. II, București, 1976, p. 484–485.

februarie 1855⁴⁶, cu numai câteva luni înainte de abolirea robiei în Moldova. Inițiativa domnului Moldovei, care în 28 noiembrie prezenta Sfatului Administrativ adresa prin care solicita emanciparea robilor boierești, a fost întâmpinată cu entuziasm de Kogălniceanu, care redă textul documentului în „Steaoa Dunării”, publicație al cărei redactor era. Una dintre motivațiile domnitorului de a grăbi emanciparea robilor boierești era limpede explicată în preambulul actului: „În momentul când Europa arată un interes atât de viu pentru principate și meditează regularea soartei lor este de datoria patriei noastre ca și ea să facă de la sine un pas înainte. Ani îndelungați sunt de când sclavia s-au rădăcit din toate staturile civilizate ale lumii vechi, numai principatele române au păstrat această urmă defăimătoare a unei societăți barbare.” Era timpul ca această plagă să dispară din societatea română⁴⁷. Fapta lui Grigore Ghica a declanșat o serie de luări de poziție față de robie, față de oportunitatea emancipării și modalitățile de îndeplinire a acesteia. Kogălniceanu trecea în revistă etapele reformelor din Moldova, începând cu ștergerea șerbiei din timpul lui Constantin Mavrocordat, eliberarea robilor statului și ai bisericii din timpul lui Mihail Sturdza, ideile anului revoluționar 1848. Scria fericit că i se împlinise „dorința cea mai vie a existenței mele”⁴⁸. În aceeași publicație comenta scrisoarea unui mare boier, Petru Rosetti Bălănescu, care renunțase la despăgubirea pentru robii săi. La temerile acestuia ca astfel de reforme să nu aibă consecințe nefaste asupra ordinii generale (se menționa pericolul ideilor comuniste și socialiste), Kogălniceanu răspundea: „Istoria contemporană ne dovedește îndestul că poporul român este cel mai puțin creat pentru visuri deșerte, pentru ideologii, să zicem cuvântul întreg, pentru socialism.”⁴⁹ Buna-credință vădită de Kogălniceanu este mărturisită de documente. Își eliberase robii înainte de decretul oficial, iar pentru a sprijini emanciparea donează suma care i se cuvenea pentru scutelnicii pe care îi deținea conform rangului de căminar. Iată ce scria Departamentului de Finanțe în 2 decembrie 1855: „Țigani, și anume câți i-am avut, atât ai mei, cât și ai familiei mele, de mult i-am emancipat, însă voiesc a contrebui la emanciparea sclaviei nu numai cu gura și cu pana, dar și cu punga.”⁵⁰ Mihail Kogălniceanu își lega numele alături de Petru Mavrogheni de legea emancipării robilor boierești din Moldova, fiind prima mare reformă socială la care a contribuit necondiționat.

⁴⁶ Idem, *Sclavie, vecinătate și boieresc*, în „România literară”, Iași, 1855, 6 februarie, nr. 6, p. 69–73, 13 februarie, nr. 7, p. 81–84 și 20 februarie, nr. 8, p. 96–98; Idem, *Opere*, ed. Dan Simonescu, vol. I, București, 1974, p. 592–603.

⁴⁷ „Steaoa Dunării”, 29 noiembrie 1855, nr. 26, p. 101.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 102.

⁴⁹ *Ibidem*, 13 decembrie 1855, nr. 32, p. 125.

⁵⁰ *Apud* Venera Achim, *Documente inedite despre Mihail Kogălniceanu și rolul său în dezrobirea țiganilor*, în vol. *Națiunea română, idealuri și realități istorice. Academician Cornelia Bodea la 90 de ani*, ed. Alexandru Zub, Venera Achim, Nagy Pienaru, București, 2006, p. 472.

Costache Negri se dovedea a fi un aboliționist fidel convingerilor exprimate încă din 1844 cu ocazia eliberării robilor statului și a celor bisericești din Moldova. În *Strofe improvizate la 31 ianuar 1844. Ziua dezrobirii țiganilor*, se declara mândru că era moldovean, „căci izvorul de robie azi în tine contenește”⁵¹. În toamna lui 1855, aflat în misiune la Constantinopol pentru a discuta problema mănăstirilor închinată, susținea adoptarea emancipării robilor boierești, pentru a demonstra diplomaților europeni buna-credință arătată de guvernul de la Iași în privința reformelor. În 31 ianuarie 1856 îi scria lui Vasile Alecsandri: „Dacă ar voi în sfârșit ai noștri să înțeleagă că e mai bine să mergi în întâmpinarea unor anumite reforme decât să vedem că ne sunt impuse din partea străinilor.”⁵² Peste o lună îl impulsiona să-i convingă pe boieri să renunțe la despăgubiri pentru robii emancipați: „Vorbește cu cei care așteaptă despăgubiri pentru robi și fă-i să întrevadă că au încă tot timpul ca onoarea renunțării la despăgubire să vină de la ei înșiși ... Toți acești domni așteaptă să ne vadă la treabă ca să înscriem în analele istoriei noastre un act de omenie și de înțelepciune politică provenind de la noi înșine.”⁵³ În aceeași perioadă îl aprecia pe Kogălniceanu că a sprijinit guvernul domnitorului Grigore Ghica în problema emancipării, chiar dacă relațiile sale personale cu acesta nu erau cordiale: „Cât despre concursul ce ai dat guvernului în chestiunea țiganilor, e puternic, cu adevărat, și mă așteptam la aceasta, pentru că tu ești un om de elită.”⁵⁴

Alexandru Papadopol Calimah combătea robia în articolul apărut în „Foiletonul zimbrului”, intitulat *Desrobirea sclavilor*. Nedreptatea sclaviei era evidentă: „Ce drept are un om a vinde și a cumpăra o ființă cu totul asemănătoare lui? Ce drept are el de a considera pe un om ca o proprietate?”⁵⁵ Menținerea ei în „epoca speranțelor și a deșteptării popoarelor” i se părea anacronică. Aducea argumente din scrierile lui Alphonse de Lamartine, Voltaire, Rousseau, Joseph de Maistre, citând cuvintele ultimului: „Un popor care menține sclavia merită a fi pus în rândul popoarelor osândite.”⁵⁶ În anii în care știința făcea progrese vizibile, când distanțele se comprimau prin căile ferate și telegraf, a renunța la robie era un act de integrare în civilizație. Calimah face un scurt istoric al robiei „bieților țigani”, începând cu domnia lui Alexandru cel Bun, comentează originea limbii lor și răspândirea lor în Europa⁵⁷. Cu alt prilej Papadopol Calimah descria obiceiul inuman de vânzare a țiganilor: „Un mușteriu cumpăra de la mezat sau de la vânzare particulară pe tatăl familiei, altul pe femeia, altul pe o fată, altul un fiu și dacă

⁵¹ C. Negri, *Scrieri*, ed. Emil Boldan, vol. I, București, 1966, p. 21.

⁵² *Ibidem*, p. 151.

⁵³ *Ibidem*, p. 159.

⁵⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 193–194.

⁵⁵ Al. Papadopol Calimah, *Desrobirea sclavilor*, în „Foiletonul zimbrului”, 4 februarie 1856, nr. 5, p. 33.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 34.

⁵⁷ *Ibidem*, 11 februarie, nr. 6, p. 35–36.

mușterii erau din deosebite județe își duceau cumpărăturile fiecare la județul lui și așa bietezele familiei de robi nu se mai vedeau în viața lor.” Exemplifica prin două vânzări din anul 1855: una se petrecuse în februarie, când au fost scoși la mezat 360 de robi ai lui Panait Balș, prețul fiecăruia fiind de 3 galbeni, iar altă vânzare avea loc cu câteva luni înainte de legea emancipării: „În 8 octombrie 1855, Elena Șubin din Vaslui vinde 936 suflete robi, dintre care 605 suflete cu preț de 8 galbeni, iar 331 suflete câte 6 galbeni.”⁵⁸ Tabloul vânzărilor barbare de ființe umane și al schimburilor în natură – Calimah evocă un document în care un țigan era dat de stăpânul său pentru un porc – era completat de cel al urmăririi inumane a fugarilor robi, de bătăile la care aceștia erau supuși odată cu prinderea lor⁵⁹.

Emanciparea robilor ridica mai multe probleme, iar unii dintre aboliționiști au sesizat greutatea acestei reforme, ale cărei consecințe economice și sociale vor fi resimțite de către generațiile următoare.

Alec Russo, în articolul *Desrobirea robilor*, încerca să găsească soluții la problema despăgubirii foștilor proprietari de robi. Cu înțelepciune scria că „robia în pământul nostru este un drit al codului, și driturile nu se sting, nu se prefac fără oarecare tulburare a interesurilor materiale”⁶⁰. În opinia sa presa avea datoria de a lansa o dezbatere publică asupra problemelor financiare ale legii de emancipare: „În asemenea cazuri, presa are de datorie nu numai a lumina, a discuta, dar a consilia, a întări și a disvali aceea scânteie a sufletului oamenilor ce-i îndeamnă la fapte mari și la jertfe, și se zice mărinimie.” Scriitorul pune în discuție despăgubirea prin obligații lansate de către stat, model preluat din Franța și care ar fi avut consecințe benefice asupra finanțelor statului și asupra averii boierilor⁶¹.

Preocupările pentru soarta țiganilor eliberați sunt prezente în scrierile aboliționiștilor. Astfel într-un articol din „Zimbrul” se atrăgea atenția asupra implicării autorităților în integrarea socială a foștilor robi, care „din poziția sa cea apăsătoare și desperată să aruncă deodată în lumea liberă” și care vor trebui îndrumați să înțeleagă că „prin muncă i se sporește priceperea și îmbunătățirea materială”⁶². Lipsa de preocupare a statului față de numeroasele probleme ale țiganilor dezrobiți s-a reflectat în apariția a două fenomene: vagabondajul unor mase importante de țigani și dorința unora de a se reîntoarce la situația de robi spre a regăsi siguranța în tihna gospodăriilor boierești. Ultima variantă este pitoresc redată de Vasile Alecsandri, care evocă momentul eliberării țiganilor săi de la Mircești: „Surprinderea lor s-a manifestat printr-o exclamare sălbatică și bucuria lor printr-o mie de sărituri deșănțate, ca oamenii mușcați de tarantela. Vreo trei bătrâni au început a plânge și a-mi zice: «Stăpâne, stăpâne cu ce

⁵⁸ Idem, „Amintiri și istorie 1853–1888”, la Biblioteca Academiei Române, mss. rom. 864, f. 66.

⁵⁹ Ibidem, f. 67–68.

⁶⁰ Alec Russo, *Desrobirea robilor*, în „Steaua Dunării”, 3 decembrie 1855, nr. 28, p. 109; Idem, *Scrieri*, ed. Petre V. Haneș, București, 1908, p. 154–160.

⁶¹ Idem, *Desrobirea robilor*, p. 110.

⁶² *Apud* Viorel Achim, *op. cit.*, p. 89.

ți-am greșit noi să ne urgisești astfel, păcătoșii de noi! Ne faci slobozi? Cine o să se îngrijească, cine o să ne îmbrace, cine o să ne cunune, cine o să ne îngroape?»⁶³

Gheorghe Asachi încerca să găsească soluții pentru integrarea foștilor robi, rezolvarea preconizată fiind educația acestora: „Trebuie să se deschidă, tinerilor țigani de ambele sexe, porțile instituțiilor de instrucție publică de arte și meserii și să fie adoptate măsuri eficace ... pentru ca țiganii să fie emancipați de viciile lor.”⁶⁴ Întâmpina cu bucurie legea emancipării și propunea în numele Institutului „Albina română” instituirea unei burse pentru un tânăr dezrobbit pentru a învăța arta litografiei: „Luând în considerație că la români mulți dintre cei emancipați, numiți liberti, au înclinații spre artele frumoase și literatură ... și cunoscând talentul și abilitatea emancipaților noștri ... am hotărât fondarea unei burse modeste pentru un tânăr emancipat, care ar fi dispus să învețe arta litografiei.” Tânărul în vârstă de 12 ani urma să fie ucenic timp de șase ani, iar pe lângă învățătura căpătată în școală deprindea, în cadrul Institutului, tehnica litografiei. Institutul se ocupa de întreținerea sa pe perioada stabilită⁶⁵. Publicistul îi îndemna pe boieri să renunțe la despăgubire: „Luând în privire nevoile publice, moldovenii vor adevări aceste, eliberând sufletele nu pentru bani, ci pentru a lor proprie și a patriei mântuire și laudă.”⁶⁶ Numai prin ștergerea robiei spiritul românilor se va mântui, iar tinerii vor respira aerul pur al libertății: „Ce ne ajută a da fiilor noștri câteva oare de lecții în limbi străine și de moral teoretic, dacă după aceasta respirau în practică atmosfera cea necurată de care se aflau înconjurați în timpul zilei?”⁶⁷

Ca urmare a legilor de dezrobire, în Moldova și Țara Românească s-a declanșat o avalanșă de eliberări fără despăgubire. Publicațiile epocii consemnează zeci de nume de boieri care, impulsionați de ideile generoase ale epocii, au renunțat voluntar la sumele despăgubirii cuprinse în legi⁶⁸. Ne îngăduim să amintim acele renunțări care menționau și intenția foștilor proprietari de a se îngriji și în viitor de soarta emancipaților. Cea mai mare parte a celor care renunțau la despăgubire o făceau în numele legilor morale omenești și divine. Astfel era logofătul Grigore Sturdza, care trimitea „Zimbrului” o scrisoare prin care își mărturisea intențiile: „după o lungă călătorie, întorcându-mă în Moldova m-am văzut întâmpinat de o reformă, care cu drept cuvânt va ocupa cea mai frumoasă pagină din istoria noastră ... Mă lepăd de despăgubirea pentru 175 de familii, adică 900 de suflete, cu condiția ca țiganii să fie scutiți pe zece ani de dări sau lucrări publice.”⁶⁹

⁶³ *Apud* O.G. Lecca, *op. cit.*, p. 84–85.

⁶⁴ „Gazeta de Moldova”, 12 decembrie 1855, nr. 93, p. 390.

⁶⁵ *Ibidem*, 12 aprilie 1856, nr. 30, p. 128–129.

⁶⁶ Gheorghe Asachi, *Emanciparea țiganilor*, în *Idem, Opere*, p. 719.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 720.

⁶⁸ V. listele din „Gazeta de Moldova”, „Zimbrul”, „Steața Dunării”, „Buletinul oficial al Țării Românești”, din perioada decembrie 1855 – iunie 1856.

⁶⁹ „Zimbrul”, 10 ianuarie 1856, nr. 10, p. 1.

Majoritatea renunțărilor la despăgubire menționau această scutire a foștilor țigani de dările statului. O seamă de boieri, conștienți de consecințele economice ale reformei și dornici de a-și asigura forță de muncă, se angajau să le construiască locuințe pe moșiile lor, să le dea locuri de hrană, chiar vite, pentru a „fi deopotrivă cu locuitorii săteni”⁷⁰. Deosebită este mărturia unui astfel de proprietar, care demonstrează că cel puțin la nivel particular au existat încercări de integrare a foștilor robi: „Luând aminte că ei întrând în societate urmează a face parte și la sarcinile statului și că încă nedepriși cu agricultura nu vor putea deodată a întâmpina și a lor trebuinți, am căutat mai întâi a-i pregăti pentru o așa poziție, pentru a putea să le dau o libertate reală, iar nu ideală. Pe moșia mea, Vorniceni, ținutul Ieși, le-am statornicit locuința, le-am dat pământ de hrană după pravila locuitorilor moldoveni.”⁷¹ Alți boieri își donau despăgubirea în scopuri filantropice, în folosul unor institute de binefacere⁷², de învățământ sau spitalelor.

Ecoul eliberării robilor a fost resimțit și la Paris, unde arhimandritul Iosafat a rostit un emoționant discurs în Biserica română din capitala Franței, în 27 ianuarie 1856⁷³, iar publicații din Constantinopol informau publicul din capitala Imperiului Otoman despre „emanciparea sclavilor din Moldova”. Se spunea în corespondența de la Iași apărută în „Presse d’Orient”: „Negreșit că sclavia nu avea pe țărmurile Dunării acel caracter hâd, care se lipește de această instituție sălbatică în colonii și în sudul Staturilor Unite ale Americii, dar tot era sclavie, adică o creatură umană vândută cu trupul și cu sufletul, ca un lucru, celui dintâi venit, fără a respecta legile omenirii, ale naturii, ale religiei.”⁷⁴

Legiuirile de emancipare din principate au fost adoptate în 10/22 decembrie 1855 în Moldova și 8/20 februarie 1856⁷⁵ în Țara Românească și au fost primite cu entuziasm de majoritatea proprietarilor, dar au stârnit și critici, unele îndreptățite. Acestea nu erau îndreptate împotriva esenței legilor, ci priveau cu neîncredere modul de adoptare a lor și în special lipsa de interes a autorităților față de consecințele economice și mai ales sociale ale legilor. Nu excludem bineînțeles și disputele politice, care s-au acutizat în ultimii ani de domnie ai lui Grigore Ghica. Unul dintre contestatarii a fost postelnicul Manolache Drăghici, care îl acuza pe domnitor că s-a grăbit să adopte legea „pentru a-și face un nume nepieritor”. Se critica faptul că reforma nu a fost discutată de către Divanul ad-hoc și a fost adoptată prin „decret hotărâtoriu ca

⁷⁰ Ibidem, 15 ianuarie 1856, nr. 14, p. 1. V. și exemplul Elenei Șubin, care și-a eliberat 400 de robi și le-a dat case și locuri de hrană, în „Steaoa Dunării”, an II, 26 ianuarie 1856, nr. 4, f. 32.

⁷¹ „Zimbrul”, 24 februarie 1856, nr. 42, p. 1.

⁷² Zoița Sion își cedează sumele Institutului pentru Orfani, iar spătarul Dimitrie Meleghe finanța o societate pentru învățătura tinerilor români săraci – „Steaoa Dunării”, 10 ianuarie 1856, nr. 4, p. 10. La rândul său, pahamicul Ioniță Sion își ceda drepturile „în folosul spitalului săracilor de la Galata” – ibidem, 14 ianuarie 1856, nr. 5, p. 14.

⁷³ „Zimbrul”, 31 ianuarie 1856, nr. 22, p. 1.

⁷⁴ „Steaoa Dunării”, 20 decembrie 1855, nr. 35, p. 142.

⁷⁵ Viorel Achim, *op. cit.*, capitolul *Legile de dezrobire*, p. 90–98.

autocrator”⁷⁶. Nicolae Istrati considera la rândul său că „actul a fost o farsă”⁷⁷. Personalitate remarcabilă a timpului său, care în 1847 devenea președinte al Institutului Africii din Paris⁷⁸, Nicolae Suțu își manifesta reticența față de lipsa de prevederi referitoare la viitorul celor eliberați. El afirma că trei cincimi dintre țigani erau mulțumiți cu soarta lor și nu erau pregătiți pentru noul statut social. O astfel de măsură trebuia înfăptuită cu prevedere⁷⁹. De remarcat că o corespondență din Constantinopol informa că 61 de boieri moldoveni au semnat o petiție împotriva politicii domnitorului, principala plângere fiind eliberarea robilor⁸⁰.

În final putem concluziona că, după revoluția de la 1848–1849, mișcarea aboliționistă din principate, influențată îndeosebi de curentul de eliberare a sclavilor din Statele Unite ale Americii, își definitivează scopul și programul. Remarcăm că este mai bine articulată în Moldova decât în Țara Românească, una dintre explicații fiind exilul liderilor munteni, împiedicați să revină în țară în timpul domniei lui Barbu Știrbei. Curentul aboliționist a fost impulsionat și de noul context european, de consecințele Războiului Crimeii. Protectoratul rus dispărea, problema românească devenea subiect de discuție pentru diplomația continentală, iar liderii români erau conștienți că singura reformă ce se putea înfăptui fără împotrivire din partea marilor puteri era cea a eliberării robilor. Trebuia demonstrat că poporul român avea capacitatea de a se delimita de instituția anacronică a robiei. Mai mult, legile de dezrobire au fost adoptate fără acordul Porții, reprezentând un act de autonomie.

THE ABOLITIONIST MOVEMENT IN THE PRINCIPALITIES AND ITS IMPLICATIONS ON THE EMANCIPATION LAWS (1849–1856)

Abstract

The abolitionist movement took a particular turn in the Principalities after the revolution of 1848–1849. The present paper shows how Romanian abolitionism was influenced by the related American movement, and by the writings of various scientists and foreign travelers. The ideas advocated by representatives of the abolitionist trend in the literature and press of the time, and their impact on the emancipation laws are addressed. The author concludes that the first social reform in the Principalities, undertaken with no advice or support from the European powers, was self-motivated and an act of autonomy.

⁷⁶ Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, Iași, 1857, p. 251.

⁷⁷ Leonid Boicu, *Adevărul despre un destin politic, domnitorul Grigore Al. Ghica (1849–1856)*, Iași, 1973, p. 104.

⁷⁸ „Statele de serviciu ale beizadelei Nicolae Sutzou”, la Biblioteca Națională a României, fond Saint Georges, dosar LXI/2, f. 74.

⁷⁹ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 104.

⁸⁰ „Gazeta de Transilvania”, 16 februarie 1856, nr. 14, p. 53.

